

פרשת וישב

א מנטש טראכט און גוט לאכט. . (האדם מתכנן והאלוקים צוחק)

"בליבך אני נשאר כמו שיר" שר דיויד ברוזה "אל נא תנסי זאת, להסתיר גם אם תתעלמי מזה בכלל אי אפשר לברוח מגורל" (מילים ולחן: חוזה אורטגה הרדיה) מילות השיר, כך נראה, חושפות את לפנינו, תפיסה לפיה המעמידה את האדם כמי שנשלט על ידי כוח חיצוני, עליון, אלוהי או טבעי, גורלי אשר קובע באופן מוחלט את התנהגותו וגורלו בחייו, ולפרט אין אפשרות לשנות עובדה זו.

יהיו השתדלותו של האדם ומאמציו הכבירים, אשר יהיו, לבסוף יגיע האדם, דרך אי היכולת של היכולת לאותו מקום, שהכוח החיצוני יעד לו אפרורית. אגב בכדי לבטא מציאות זאת משתמשים אנו ב'כוח חיצוני' ולא בגורל. זאת משום שברצוננו להוביל את הקורה להזדהות אקזיסטנציאליסטית (קיומית). זאת אומרת, יהיו בני האדם אשר יהיו, דתיים, חילוניים, אתיאטיים, כולם חשים בכוח חיצוני זה. יהיו אלה שיקראו לו גורל, יהיו אלה שיקראו לו טבע, ויהיו אלה שיקראו לו אלוקים/השגחה. כאשר בפועל, האדם נתון בקיום בו אין לו כל שליטה. חוסר שליטה זה, במידה רבה, הוא תוצר של חוסר הבנה הוליסטי הן מצד הטבע והן מצד אלוקים. פילוסופים רבים העלו רכיב זה של הדטרמיניזם אבל, ככל הידוע לי, היה זה בודהה אשר בנה יסוד פילוסופי למציאות זאת. גישה זאת כיום, ידועה בשם בודהיזם.

עיקר תורתו של בודהה כוללת, תיאוריה על טבע הקיום האנושי וכיצד האדם יוכל להגיע לשחרור מהסבל? המפתח לריפוי מהסבל, טוען בודהה שוכנים בארבע 'האמיתות הנאצלות':

1. ראשונה, החיים הם סבל. זה נובע משום תפיסה מוטעית על עצמנו ועל העולם.
2. שנייה, שהניסיון התמידי הזה להיאחז בדברים בני חלוף לוכד אותנו במעגל אינסופי של סבל של לידה ולידה מחדש.
3. שלישית, כולנו יכולים להשתחרר מהסבל.
4. רביעית הדרך לסבול פחות ואף להגיע לאושר היא שנפסיק לנסות לאחוז במה שלא קיים ולהיות עם הרגע לא עם העתיד ולא עם העבר. (סטיבן לאו, הפילוסופים הגדולים, עמ' 8-9)

לאמור, האדם נתון בשרשראות ברזל בתוך קיום בר חלוף, מוות ולידה וחוזר חלילה. הבודהה לא טען שהחיים הם סבל אלא שהסבל הוא כורח המציאות בחיים. מאחר ונולדנו אנו מועדים למות, מאחר ויש לנו גוף כזה, אנו נתונים למחלות, לזקנה, ולכאבים שונים. מאחר וטבעה של התודעה הוא כזה, אנו נתונים לצער ועצב, יגון ומועקה.

מאחר ויש בנו תשוקה להנאות כאלו ואחרות ולא כל משאלותינו מתממשות, אנו נחוה אכזבות שגם הן סוג של סבל. כך גם לגבי הפרדה שלנו ממה ומי שאהוב עלינו. באשר זאת נוסדו גישות שונות כיצד להבין את נושא "הבחירה החופשית". מחד גיסא לאדם ישנו רצון חופשי לפיו כל שמעשיו של האדם והחלטותיו הם פרי רצון עצמאי ובן-חורין, ואינם קבועים מראש ומוכתבים בידי הסיבתיות הדטרמיניסטית ואף לא על ידי הגורל, או כוחות עליונים.

לפי תפיסה זו לאדם יש כושר החלטה וחופש בחירה לגבי מעשיו והאפשרות לשלוט בהם, ובכך לקבוע במידה מסוימת את השתלשלות חייו. מאידך גיסא ישנה גישה הטוענת

לדטרמיניזם כאמור, גורלו של האדם קבוע מראש. (על פי ויקיפדיה) שאלת הבחירה החופשית העסיקה/הטרידה את גדולי ההגות הדתית וגדולי ישראל, בכל הדורות.

במידה רבה פרשת השבוע מאפשרת לנו לטעום מעט משאלות הללו. מכירת יוסף לכאורה כפי שעולה בפסוקים ההחלטה/הרצון למכור את יוסף הייתה של האחים. ואף עשו זאת בדרך מאוד יצירתית ומשכנעת. האחים מצליחים לשקר לאביהם לשכנעו שיוסף נטרף באמצעות טבילת כתונת הפסים בדם שעיר העזים, ובאופן מפתיע חז"ל מחליטים להעצים את הגישה הדטרמיניסטית כלשונם: "שבטים היו עסוקים במכירתו של יוסף; ויוסף היה עסוק בשקו ובתעניתו; ראובן היה עסוק בשקו ובתעניתו; ויעקב היה עסוק בשקו ובתעניתו; ויהודה היה עסוק ליקח לו אשה; והקב"ה היה עסוק ובורא אורו של המלך המשיח" (מדרש בראשית רבה, תחילת פרשה פ"ה) וכן על זאת הדרך על הפסוק "וישלחו מעמק חברון" (בראשית לז, יד) כותב רש"י: "והלא חברון בהר? [וכיצד מתוארת חברון כעמק?] אלא מעצה עמוקה של אותו צדיק הקבור בחברון, לקיים מה שנאמר לאברהם בין הבתרים 'כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם'". וברוח זאת גורס הרמב"ן "ויאריך הכתוב להגיד כי סיבות רבות באו אליו (ליוסף) שהיה ראוי לחזור לו, אבל הכל סבל לכבוד אביו... כי זימן לו הקב"ה מורה דרך שלא מדעתו להביאו בידם. ועצת ה' היא תקום" (רמב"ן בראשית לז, טו, עיין עוד, נחמה לייבוץ עיונים בספר בראשית, עמ' 275-276).

ברוח הדברים הללו אמרתי ציטטתי פעם למשהו אמירה בשפת האידיש "א מנטש טראכט און גוט לאכט" אם כך הוא השיב "מעתה אפסיק לתכנן ולחשוב" השבתי "אז מעתה אלוקים יפסיק לצחוק ויתכן וזה יותר חמור".

דומה שמה שהופך את יוסף לצדיק היא הבנה את החיים בצורה כה פרדוקסאלית. מחד גיסא יוסף אינו מתגלה כנבדק הוא מגלה אומץ כושר החלטה עמידה אוטונומית ומצליח להגיע להישגים עד היותו המשנה למלך. במצרים ומאידך גיסא יוסף כאשר הוא יפגוש את אחיו מאוחר יותר הוא יטען כלשונו "ועתה אל תעצבו ואל יחר בעיניכם כי מכרתם אותי הנה, כי למחיה שלחני אלוקים לפניכם...ועתה לא אתם שלחתם אותי הנה, כי [אם] האלוקים. וישימני לאב לפרעה... ומושל בכל ארץ מצרים" (בראשית מה, ה-ח). ואחרי פטירת יעקב אמר להם: "ואתם חשבתם עלי רעה, אלוקים חשבה לטובה, למען עשה כיום הזה להחיות עם רב" (בראשית נ, כ). דומה שככל שאנו צועדים למודרנה אנו מתקשים לאמץ דרך פרדוקסאלית זאת. ובוחרים בדיכוטומיה או חרדיזציה או אינדיבידואציה כך או כך, להערכתנו, בשני הדרכים, האדם יחסיר משהו בעולמו של הקב"ה. יהא האדם ורמת צדיקותו אשר תהיה אין אפשרות לברוח ממצויאות זאת כולל אבותינו אברהם יצחק ויעקב. אלה מה שהפך אותם לאבותינו הוא בדרך שבחרו להתמודד מול מציאות זאת.

שבת שלום

שרון שלום
רב קהילת קדושי ישראל